DOI: https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.3.100-108

Názory a skúsenosti študentstva s inklúziou

Opinions and Experiences of Student Teaching with Inclusive Education

Vlasta Belková, Patrícia Zólyomiová

Abstract

The Faculty of Education of Matej Bel University in cooperation with the Faculty of Education of the University of Prešov in the period 2018 - 2020 became the solvers of the KEGA project no. 046UMB-4/2018 How do we understand inclusive education? Creating an optimal teaching model. As part of the project, the opinions of teachers from practice and students on the issue of inclusion were ascertained, and the relationship between personal experiences with people with special educational needs and attitudes to inclusion in both research samples was also ascertained. The paper presents partial research results concerning a group of university teachers (N = 488). A combined questionnaire containing self-designed items as well as a standardized scale was used for data collection, but the paper presents the results of the analyzed items of the self-designed questionnaire, which indicate a continuing tendency to misunderstanding integration and inclusion.

Keywords: Student. University. Inclusion. Teaching department.

Úvod

Každý, bez rozdielu, má právo na systematické poskytovanie primeranej starostlivosti, platí to aj pre oblasť vzdelávania. Dokumenty EÚ venujú značnú pozornosť sociálnej inklúzii znevýhodnených skupín v oblasti edukácie, ako aj v oblasti uplatnenia sa na trhu práce. V súlade s princípmi humanizácie a demokratizácie edukácie sa do pozornosti dostávajú princípy rovnakého zaobchádzania. Zisťovanie názorov na inklúziu na vysokých školách pripravujúcich učiteľských adeptov, považoval projektový tím za dôležitý aspekt sociálnej inklúzie na samotných vysokých školách, ale aj ako príležitosť prispieť k procesom optimalizácie samotnej prípravy budúcich učiteľov na inkluzívnu prax. Študenti učiteľského odboru sú v súčasnosti konfrontovaní s praxou, kde sa vyžaduje práca nielen s integrovanými žiakmi v školách hlavného vzdelávacieho prúdu, ale aj schopnosti saturovať potreby všetkých žiakov, v zmysle zvyšovania inkluzívneho prostredia škôl a zavádzania inkluzívnych princípov do škôl. Bolo vyvinutých niekoľko účinných nástrojov

na zisťovanie či už názorov, postojov, obáv a pocitov z práce so žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ako aj nástrojov na zisťovanie sebadôvery učiteľov v schopnosti pracovať v inkluzívnych triedach. Sebahodnotenie (self-efficacy), ktoré študenti učiteľstva, v rámci širšie koncipovaného výskumu KEGA vykonali (Vrabcová, 2020), bolo spojené s vlastným presvedčením/sebadôverou jednotlivca o svojich predpokladoch vykonávať pedagogické činnosti (Bandura 1997 In Vrabcová, 2020). Vrabcová (2020) prostredníctvom dvoch dotazníkov (*Teacher Efficacy for Inclusive Practices Scale (TEIP)*, Sharma et al., 2012; *The Sentiments, Attitudes, and Concerns about Inclusive Education Revised (SACIE-R)*, Forlin, Earle, Loreman, Sharma, 2011) zisťovala úroveň a súvislosť subjektívne vnímanej profesijnej zdatnosti v inkluzívnej praxi a taktiež aj vzťah (názory, citlivosť a obavy) k inkluzívnej edukácii u študentov učiteľstva, kde výskumnú vzorku tvorilo 225 študentov, a výsledky preukázali, že medzi sledovanými premennými (vnímaná profesijná zdatnosť v inkluzívnej praxi a vzťah (názory, citlivosť, obavy) k inkluzívnej edukácii) existuje súvislosť (viď. Vrabcová, 2020; Belková & Vrabcová, 2021).

V rámci výskumu sme sa zamerali aj na zisťovanie porozumenia pojmov integrácia a inklúzia, na vzťah medzi osobnou skúsenosťou s ľuďmi so špeciálnymi potrebami (students whit special educational needs, SEN) a postojmi k inkluzivite u študentov, ako aj zber názorov v čom by sa malo vysokoškolské prostredie zmeniť, aby boli študenti učiteľstva po skončení štúdia lepšie pripravení na inkluzívnu prax. Prostredie VŠ je tiež rozmanité čo sa týka rôznorodosti študentstva a samotní študenti na VŠ sú súčasťou zvyšovania inkluzivity VŠ. Akceptácia a prijatie študentov so špeciálnymi potrebami ich rovesníkmi na vysokých školách je dôležitým prvkom sociálnej inklúzie vo vysokoškolskom prostredí. Nevill & White (2011) skúmali prijatie vysokoškolských študentov s autistickým spektrom ich rovesníkmi a tiež potvrdili svoje predpoklady, že tí, ktorí majú blízku osobu (v zmysle príbuzného) s autistickým spektrom budú otvorenejší vo vzťahu k rovesníkom s touto charakteristikou. Visse (2016) sa zamerala na súvislosť medzi schopnosťou študentov akceptovať rozmanitosť ľudí s mentálnym a vývinovým postihnutím, ak majú študenti nejaké predchádzajúce skúsenosti s takouto rozmanitosťou. Aj v rámci slovenských vysokých škôl boli realizované výskumy so zameraním na študentov učiteľstva vysokých škôl a inkluzívne vzdelávanie Diheneščíková et al. (2017) uskutočnili prieskum, ktorého cieľom bolo zistiť, či študenti vykonávajúci prax pozorujú vo výchovno-vzdelávacom procese badateľné prvky inkluzívneho vzdelávania, cieľ sa špecifikoval nielen na konkrétne znaky inkluzívneho vzdelávania pozorované študentmi učiteľstva vo výchovno--vzdelávacom procese, ale tiež na zistenie v čom vidia študenti učiteľstva najväčšie bariéry v realizovaní inkluzívneho vzdelávania.

Metódy a procedúra zberu dát

Jedným z riešených čiastkových cieľov v rámci projektu bolo: Zistiť chápanie pojmu inkluzívna edukácia u študentstva učiteľstva na VŠ v SR pripravujúcich sa pre prácu so žiactvom v základných školách s vyučovacím jazykom slovenským. Použitý bol elektronický dotazník vlastnej konštrukcie obsahujúci škálu TEIP. Vyhodnocované položky u študentov v tomto príspevku sú položky vlastnej konštrukcie orientované na zistenie porozumenia pojmov integrácia a inklúzia, na zistenie vlastnej osobnej skúsenosti so žiakmi so špeciálnymi potrebami, ako aj na zistenie odporúčaní študentov v čom podľa ich názorov zlepšiť vysokoškolské vzdelávanie učiteľských adeptov v problematike práce so žiakmi so špeciálnymi potrebami. Pri vyhodnocovaní dát sme postupovali opisnou štatistikou.

Výber participantov

Výskumnú vzorku tvorilo N = 488 študentov VŠ (bližšie v tabuľkovom spracovaní). Výber výskumnej vzorky bol zámerný, kritériom výberu bol odbor štúdia – učiteľský odbor. Z celého výskumného súboru bolo 74 % žien a 26 % mužov. Zber dát prebiehal vo vybraných rokoch riešenia projektu.

Tab. 1: Zloženie výskumnej vzorky z hľadiska rodu

Pohlavie		Frequency	Percent
Valid	Ženy	363	74,39
	Muži	125	25,61
	Total	488	100,00

Tab. 2: Zloženie výskumnej vzorky z hľadiska ročníka štúdia na VŠ

Ročník štúdia		Frequency	Percent
Valid	1Bc	134	27,46
	2Bc	21	4,30
	3Bc	244	50,00
	4Bc	10	2,05
	1Mgr	47	9,63
	2Mgr	28	5,74
	3Mgr	4	,82
	Total	488	100,0

Tab. 3: Zloženie výskumnej vzorky z hľadiska formy štúdia

Forma štúdia		Frequency	Percent
Valid	denná	465	95,29
	externá	23	4,71
	Total	488	100,00

Tab. 4: Zloženie výskumnej vzorky z hľadiska najvyššie dosiahnutého vzdelania

Vzdelanie		Frequency	Percent
Valid	úplné stredné	396	81,15
	vyššie odborné	9	1,84
	1.stup.VŠ	80	16,39
	2.stup.VŠ	3	,61
	Total	488	100,0

Tab. 5: Predchádzajúca skúsenosť/práca so žiakom so ŠVVP

		Frequency	Percent
Valid	áno	228	46,72
	nie	260	53,28
	Total	488	100,0

Tab. 6: Miesto interakcie s človekom so ŠVVP

		Frequency	Percent
Valid	1	43	8,81
	2	31	6,35
	3	29	5,94
	4	71	14,55
	5	28	5,74
	6	10	2,05
	7	47	9,63
	8	51	10,45
	Total	310	63,52
Missing	System	178	36,48
Total		488	100,0

Zdroj: Záverečná správa KEGA č. 046UMB-4/2018

Legenda:
1 - v rodine,
2 - v skupine kamarátov,
3 - na vysokej škole kde momentálne študujete,
4 - v dobrovoľníckej činnosti,
5 - v záujmovom útvare,
6 - v neziskovej organizácii,
7 - v rámci predchádzajúceho štúdia v škole,
8 - iné.

Tab. 7: Porozumenie pojmom integrácia a inklúzia

		Frequency	Percent
Valid	1	162	33,20
	2	51	10,45
	3	52	10,66
	4	87	17,83
	5	67	13,73
	6	16	3,28
	6,7	3	,61
	7	6	1,23
	Total	444	90,98
Missing	System	44	9,02
Total		488	100,0

Zdroj: Záverečná správa KEGA č. 046UMB-4/2018

Legenda:
1 - rozumie (celkovo oba pojmom aj rozdielu medzi nimi),
2 - rozumie správne len pojmu integrácia, pojem inklúzia neuvádza/nevyjadruje sa, resp. nestretli sa s pojmom inklúzia,
3 - rozumie slovu integrácia, pojem inklúzia chápe zle,
4 - nerozumie ani jednému pojmu,
5 - nevie odpovedať,
6 - správne vyjadrenie len k pojmu inklúzia,
7 - rozumie pojmu inklúzia a nerozumie pojmu integrácia.

Tab. 8: Odporúčania/návrhy študentov čo zaradiť do pregraduálnej prípravy učiteľov v oblasti prípravy na prácu so žiakmi so špeciálnymi potrebami (na základe doterajších skúseností na VŠ)

		Frequency	Percent
Valid	1 predmety, teória ako špeciálna pedagogika	108	22,13
	2 prax	159	32,58
	3 teóriu a prax	37	7,58
	4 neviem	59	12,09
	5 výchova osobnosti	25	5,12
	7 vyučujúcich na VŠ z praxe, so skúsenosťami s učením žiakov so SEN	2	,41
	8 iné (od nič, až po učebné pomôcky)	23	4,71
	Total	413	84,63
Missing	System	75	15,37
Total		488	100,0

Zdroj: Záverečná správa KEGA č. 046UMB-4/2018

Diskusia

Zisťované vedomosti študentov o základných pojmoch „integrácia a inklúzia“ priniesli nie veľmi priaznivé výsledky. Z 90 % odpovedí len 33 % rozumie obom pojmom správne, rozumie teda i rozdielu medzi pojmami.

Ostatné odpovede sa spájali len so správnosťou v jednom pojme, alebo ani v jednom. Pri vyhodnocovaní sme postupovali identifikovaním základných slov v odpovediach a to: respondent uvádza oba pojmy, pri integrácii identifikuje koho a kde začleňujeme (žiaka so ŠVVP do bežnej školy) a pri inklúzii sa vyjadruje koho sa týka (všetkých žiakov), resp. uvedením práva (rovnaké právo) na vzdelanie pre každého. Dôvodom nízkeho povedomia o význame pojmov, môže byť vek respondentov a akademická (ne)skúsenosť s touto problematikou, pretože vo výskume prevažovali študenti a študentky prvého stupňa VŠ štúdia. Tu považujeme za nedostatok v oblasti vzdelávania to, že končiaci študenti (bakalárskeho stupňa – 50 %) nemajú patričné vedomosti o význame slov integrácia a inklúzia. Oblasť vedomostí, názorov a postojov majoritnej spoločnosti k ľudom so zdravotným postihnutím a k inklúzii skúmala Šuhajdová (2017), zamerala sa na zisťovanie akými znalosťami o inklúzii a inkluzívnej edukácii disponuje majoritná spoločnosť na Slovensku, použila dotazníkovú metódu (vlastnej proveniencie) a zistila, že z 557 takmer u polovice dochádza k vzájomnému zamieňaniu pojmov integrácia a inklúzia (správnosť odpovedí v prípade integrácie bola v 51 % a v prípade inklúzie v 55 %).

Pri zisťovaní osobných skúseností študentov so špeciálnymi potrebami sa zistilo, že významný rozdiel, čo do počtu, medzi študentmi, ktorí skúsenosť z práce so žiakom (deťmi/mládežou/dospelými so ŠVVP) majú (46 %) a tými, ktorí ju nemajú (53 %), nie je. Zisťovanie miesta interakcie študentov so SEN poukázalo, že 16% má skúsenosť so špeciálnymi potrebami z prostredia školy (z VŠ 6 %, z predchádzajúcich stupňov škôl 10 %), 8 % z rodiny, a z mimoškolského prostredia či prostredia kamarátov má skúsenosti spolu 28 % (dobrovoľnícka činnosť 14 %, neziskových organizácií 2 % a záujmových útvarov 5 %, kamaráti 6 %). Výsledky berieme len orientačne, z dôvodu, že ak študent/ka odpovedal v prvej otázke kladne, mal v nasledujúcej otázke uviesť miesto interakcie, no stalo sa že zo skupiny študentov, ktorí odpovedali v prvej otázke záporne (53 % študentov, ktorí nemali skúsenosť so študentami so špeciálnymi potrebami) sa v nasledujúcej otázke vyjadrovali k miestu interakcie so študentami so špeciálnymi potrebami).

Študenti vyjadrovali názory aj na problematiku obsahu vzdelávania na VŠ vo vzťahu k inkluzívnej edukácii. Pýtali sme sa v čom by sa malo vysokoškolské štúdium zmeniť pre lepšiu prípravu budúcich učiteľov v oblasti integrovaného vzdelávania/inkluzívnej edukácie? Za zmenu v teoreticko-praktickej zložke prípravy vzdelávania na VŠ bolo cca. 69 % respondentov, v 37% sa hovorilo o zmene praktickej zložky a jej zaradení už od Bc. stupňa štúdia („*viac praxe, viac praxe ako teórie, viac praxe na špeciálnych školách, viac praxe so žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami*“); v 25 % sa hovorilo o zmene teoretickej prípravy, kde by študenti chceli zmenu predmetov vo VŠ vzdelávaní, *viac teórie, prednášok, workshopov, besedy, nové predmety z problematiky ako špeciálna pedagogika, inkluzívne vzdelávanie*; a v 7 % boli názory študentov za zmenu aj teoretickej aj praktickej zložky súčasne. Následne pri odporúčaniach študentov čo zaradiť do pregraduálnej

prípravy učiteľov v oblasti práce so žiakmi so SEN (aj na základe ich doterajších skúseností zo vzdelávania na VŠ) sa potvrdzovali odpovede z predchádzajúcej otázky, pretože za zmenu v teoretickej príprave bolo 22 % študentov, za zmeny praktickej prípravy bolo 32 %, za súčasné zlepšenie teórie a praxe bolo 7 %, nevedelo odpovedať 12 % študentov. Zaujímavou odpoveďou v tejto otázke boli odpovede, ktoré sme zovšeobecnili ako „výchova/rozvoj osobnosti" (5 %), respondenti uvádzali také odpovede, ktoré smerovali ku skvalitneniu personálnych kompetencií absolventa učiteľstva. Vyjadrované odpovede smerujúce k celkovej kultivácii osobnosti ako: *rozumne, ohľaduplne a empaticky pristupovať k žiakom, s lepším porozumením/poznaním žiaka, neodsudzovať žiakov so ŠVVP, pristupovať individuálne s dostatočnou pozornosťou a trpezlivosťou,* korešpondujú s ideami ľudskosti a tolerancie k rozmanitosti, ku kultivácii osobnosti učiteľa v odbornej (kognitívnej) zložke, ale aj v zložke afektívnej (hodnotovej, postojovej).

Záver

Skúmaná problematika je v súčasnosti aktuálna, ale vyžaduje si ešte viac pozornosti v podpore rastu úrovne vnímanej profesijnej zdatnosti v inkluzívnej praxi, vo formovaní vzťahu (pozitívnych názorov, citlivosti a v znižovaní obáv) k inkluzívnej edukácii u študentstva učiteľstva.

Výskum poukázal na dôležitosť teoreticko-praktickej prípravy a zosúladenie teoretickej aj praktickej prípravy už od prvého stupňa vysokoškolského štúdia, zaradovať obsah inkluzívnej edukácie od prvého stupňa vysokoškolského štúdia prostredníctvom vytvorenia ponuky špecializovaných predmetov so zameraním na inklúziu a vzdelávanie žiakov v inkluzívnom prostredí, ktorých súčasťou budú stretnutia s ľuďmi z praxe pomáhajúcimi deťom/mládeži/dospelým so ŠVVP, ich súčasťou môže byť aj priama interakcia s jednotlivcami so ŠVVP.

Limity

Zber údajov od študentstva prinieslo ťažkosti, v zmysle menšej ochoty a motivácie participovať na zbere výskumných dát.

Bibliografia

ANALÝZA ZISTENÍ O STAVE ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU. Projekt To dá rozum. MESA10 – Realizátor projektu. Dostupné z: https://analyza.todarozum.sk/docs/

BANDURA, A. 1997. *Self-efficacy: The exercise of control*. Dostupné z: https://psycnet.apa.org/record/1997-08589-000

BELKOVÁ, V. & VRABCOVÁ, V. 2021. *Analýza pregraduálnej prípravy učiteľov na inkluzívne vzdelávanie.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo UMB Belianum, 162 s. ISBN 978-80-557-1876-7.

DIHENEŠČÍKOVÁ, L., OROSOVÁ, R. & PETRÍKOVÁ, K. 2017. Pohľad vysokoškolských študentov vykonávajúcich metodicko-pedagogickú prax na inkluzívne vzdelávanie. In *Inkluzívna škola a rodina.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. s. 97-108.

FORLIN, CH., EARLE, CH., LOREMAN, T. & SHARMA, U. 2011. The Sentiments, Attitudes, and Concerns about Inclusive Education Revised (SACIE-R) Scale for Measuring Pre-Service Teachers' Perceptions about Inclusion. In *Exceptionality Education International*, Vol. 21, No. 3, pp. 50-65. https://doi.org/10.5206/eei.v21i3.7682

Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania Učiace sa Slovensko. 2017. Dostupné z: https://www.minedu.sk/uciace-sa-slovensko/

NEVILL, R. E. A. & WHITE, S. W. 2011. College Students' Openness Toward Autism Spectrum Disorders: Improving Peer Acceptance. In *Journal of Autism and Developmental Disorders*, Vol. 41, Issue 12, pp. 1619-1628. https://doi.org/10.1007/s10803-011-1189-x

SHARMA, U. et al. 2012. *Teacher Efficacy for Inclusive Practices Scale (TEIP)*. https://doi.org/10.1037/t76434-000

ŠUHAJDOVÁ, I. 2017. Znalosti majoritnej spoločnosti na Slovensku o inklúzii a inkluzívnej edukácii. In *Scientia et Eruditio*, č. 2/2017, s. 56-64. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity. https://doi.org/10.31262/2585-8556/2017/1/2/56-64

VRABCOVÁ V. 2020. Analýza pregraduálnej prípravy učiteľov pre prácu so žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v základných školách na Slovensku. [*Dizertačná práca*]. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta. 136 s.

VISSE, M. 2016. "Students Perceptions of Individuals with Intellectual and Developmental Disabilities and the Impact of Inclusion". *Honors Theses*. 347.

Záverečná správa z projektu KEGA č. 046UMB-4/2018 *Ako rozumieme inkluzívnej edukácii?*

Tvorba optimálneho výučbového modelu. Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove (2020).

Zbierka zákonov č. 317/2010 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o prijatí Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím [online]. [cit. 2018-15-09]. Dostupné z: https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/tazke-zdravotne-postihnutie/kontaktne-miesto-prava-osob-so-zdravotnym-postihnutim/dohovor-osn-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim-slovenska-republika.html.

Príspevok vychádza ako parciálna súčasť výsledkov spracovaných v rámci projektu KEGA 046UMB-4/2018 „Ako rozumieme inkluzívnej edukácii? Tvorba optimálneho výučbového modelu“.

Doc. PaedDr. Vlasta Belková, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta
Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica
vlasta.belkova@umb.sk

PhDr. Patrícia Zólyomiová, PhD.
Katedra pedagogiky a andragogiky
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta
Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica
patricia.zolyomiova@umb.sk